

377 1/2 A. 39.

OPPIKIRJA

SUOMEN MAANTIETEESSÄ.

Kirjoittanut

A. E. MODEEN.

Viides painos.

Hinta: 40 penniä.

WIIPURISSA, 1881.
Clouberg ja kump:n kustannuksella.

OPPIKIRJA

SUOMEN MAANTIETEESSÄ.

Kirjoittanut

A. E. MODEEN.

~~~~~  
Suomennos.

~~~~~  
Viides painos.

WIIPURISSA, 1881

Clouberg ja kump:n kustannuksella.

WIIPURISSA,

N. A. Zilliacus'en kirjapainossa, 1881.

Suomen Suuriruhtinaanmaa.

6,700 neliöpeninkulmaa, 2 miljonaa asujanta.

Suomi eli **Suomenmaa** (Suomen mannermaa) on 59° 48' ja 70° 6' välillä pohjais-leveyttä sekä 38° 10' ja 50° 25' välillä itäis-pituutta. Pisin väli pohjaisesta etelään on 108 Suomen peninkulmaa: Tenojoen mutkasta luodetta kohti, joka on 4 Suomen peninkulmaa Jäämerestä, eteläisimpään suippuun *Hankoniemeen*. Pisin väli lännestä itään on 57 Suomen peninkulmaa.

Suomen rajoilla ovat: pohjaisessa Norja, idässä Wenäjä, etelässä Laatokka, Wenäjä, Suomen lahti ja Itämeri, lännessä Pohjan lahti ja Ruotsi. Rajana Norjaa vasten on osa Tenojokea, Wenäjää vasten kaakossa Siestanjoki (Rajajoki), Ruotsia vasten Tornion joki ja tämän syrjäjoki Muonion joki. Wenäjänpuolisella rajalla ovat kuvernementit Arkankeli, Aunus, Pietari eli Inkerinmaa.

Suomi on suurimmaksi osaksi epätasaista; se on täynnänsä vuoria, joista ei ainoakaan ole varsin korkea, metsiä, rämeitä, soita ja järviä, jotka viimeainitut täyttävät suuren osan sen pintaa. Korkeimmat kukkulat ovat maan pohjaisimmassa osassa, niinkuin *Haldishok*, Norjan rajaa vasten 4,200 jalan (= 1,250 m.) ja *Pallastunturi*, lähellä Muonion joen mutkaa etelää kohti, 2,900 jalan korkuinen (= 857 m.). Muutamat toiset kukkulat samalla seudulla ja tuo yksinäinen *Peldo-oaive* lähellä Tenojoen keski-osaa, ovat myöskin korkeammat kuin 2 tuh. jalkaa (= 600 m.). Vuoriselänteet maan pohjaisessa osassa ovat 1,000 jalan (= 300 m.) korkuisia ja vielä korkeampiakin. Etelä-osassa ovat ne vain 3—400 jalan (= 90—120 m.)* korkuiset; ne muodostavat ylänkö-

---

*) Etelä-Suomen korkein mitattu kohta on *Tiirismaa*, Päijänteen eteläpuolella, 772 jalan (= 230 m.) korkuinen.

maan, johon kuuluu suurin osa maata. Tämä ylänkömaa alenee vähitellen läntistä rantaa kohti, joka ylimalkaan on alaista ja lakeaa. Etelärannalla päätyvät selänteet jyrkkinä mereen, tehden paljon niemekkeitä sekä sangen suuren saariston, varsinkin Pohjanlahden suulle (*Ahvenan saariston*). Länsirannistolla on saaristoja ainoastaan siellä täällä, niinkuin Pohjan lahden kaidimmassa osassa, *Meren kurkussa*. — Pitkin rantaa huomataan maan alituisesti kohoavan. Etelässä kohoaa se 2 jalkaa 100 vuoden kuluessa, vaan pohjassa 3 1/2 jalkaa. — Maan laajin tasanko on Pohjan lahden keskimäisellä rannalla.

Suomen **emävuoristo** on *Maanselkä*. Se kulkee Norjan tuntureista eli Kölistä itään päin, ensin pitkin Norjan rajaa ja sitten Suomen Lapin läpi *Talkkuna-oaive* nimiseen kukkulaan lähellä Wenäjän rajaa. Tässä se kääntyy etelään päin, ja on *Näränkävaara* nimisestä kukkulasta alkaen rajana, kunnekas se *Miinaan vuorissa* kääntyy kaakkoa kohti Wenäjänmaahan.

Maanselästä lähtee kaksi pitkää harjannetta: 1) *Suomenselkä* Miinaan vuorista ensin länteen päin ja sitten lounasta kohti Pohjan lahteen saakka. Tämä harjanne eroittaa Pohjanmaan Karjalasta, Savosta, Hämeestä ja Satakunnasta. 2) *Salpausselkä*, *Lieksan* vuorisolmusta Wenäjällä, ensin etelään päin ja sitten luodetta ja länttä kohti Joensuun kaupungin luo, josta se kaarevasti ja yhtäsuuntaisesti etelärannan kanssa ulottuu Pohjan lahdelle eteläpuolella Kokemäen jokea. Tämä viimeainittu osa Salpausselkää on lähellä sitä rajaa, jonka pohjaismpuolella ovat Savon, Hämeen ja Satakunnan maakunnat ja eteläpuolella Karjala, Uusmaa ja Varsinais-Suomi. Nämät kaksi harjannetta rajoittavat pohjaismpuolella ja eteläpuolella laajan, vaan vähän kohoutuneen ylänkömaan, jonka rajana lännessä on *Satakunnanselkä*, mikä kulkee läpi Keski-Satakunnan.

Tämän ylänkömaan läpi kulkevista harjanteista ovat seuraavat, Suomenselästä lähtevät haarat tärkeimmät:

1) *Karjalanselkä* kulkee kaarenmoisesti kaakkoisessa suunnassa Koillis-Savon ja Pohjais-Karjalan läpi lähelle Joensuuta. 2) *Savonselkä* kulkee läpi Länsi-Savon etelää kohti, kunneka eteläpuolella Saimaata yhdistyy Salpausselkään. 3) *Hämeenselkä* kulkee Hämeenmaan läpi etelää kohti pitkin Päijänteen länsirantaa ja yhdistyy eteläpuolella mainittua järveä Salpausselkään. — Salpausselästä lähtevistä harjanteista ansaitsevat mainitsemista: 1) *Lohjanselkä*, joka kulkee läpi läntisen Uusmaan lounasta kohti Hankoniemeen. 2) *Äyräpäänselkä*, joka eteläpuolelta Saimaata lähtee kaakkoa kohti ja menee Inkerinmaahan.

Myöskin siinä osassa Suomen yläkömaata, joka on pohjaispuolella Suomenselkää, on muutamia Maanselästä lähteviä, verraten korkeita harjanteita, niinkuin: 1) *Ounasselkä*, jonka eteläisellä osalla on nimi *Airiselkä*, kulkeva Norjan rajalta etelään päin pitkin Muonion ja Tornion jokia Pohjan lahdelle. 2) *Kainunselkä*, Näränkävää-rasta lounasta kohti Suomenselkään.

Näiden selänteitten kautta syntyy **viisi vesistöä**. Yläkömaan vesissä on omituista se, että joukko järviä jaksottain yhdistyy yhteiseksi purkuvedeksi, jota vastoin alankomaan vedet laskevat eri jokien kautta.

1. **Pohjainen vesistö** sisältää vedet pohjaispuolella Maanselkää, jotka vedet laskevat Jäämereen ja Wienan mereen. Sen suurin järvi, *Inarinjärvi* (405 jalkaa = 120 m. meren pintaa korkeammalla), johon *Ivalojoki* juoksee, laskee *Patsjoen* kautta ulkopuolella maan rajaa Varangin vuonoon. Suurin joki on *Tenäjoki*, joka virtaa Tenovuonoon Norjassa. Järvet itäpuolella Maanselkää (*Kuusamon reitti*) laskevat Wienan mereen.

2. **Luoteinen vesistö** rajoittuu Maanselkään ja Suomenselkään ja sen vedet laskevat Pohjan lahden pohjaisosaan. Sen merkittävimmät joet ovat: 1) Ruotsista juokseva *Tornion joki* ynnä sen vasemmalta puolelta liittyvä syrjäjoki *Muonion joki*. — 2) *Kemijoki*, Talkkuna-oaivesta, virtaa läpi *Kemijärven* ja saa oikealta syrjäjoekseen *Ou-*

nasjoen. — 3) *Iijoki.* — 4) *Oulunjoki*, joka on Pohjanmaan tärkeinnä kauppaticnä, lähtee *Oulunjärvestä Niskakosken* kautta, ja tekee useampia koskia, joista *Pyhäkoski* on suurin, ja laskee Oulun luona Pohjan lahteen. *Oulunjärvi*, 411 jalkaa (=122 m.) meren pintaa korkeammalla, on sen vesistön keskuksena, jota Maanselkä, Suomenselkä ja Kainunselkä rajoittavat. Siihen tulee pohjaispuolelta *Hyrynsalmen reitti Kiehimänjoen* kautta ja itäpuolelta *Sotkamons reitti Kajaaninjoen* ja *Ämmäkosken* kautta. — 5) *Siikajoki.* — 6) *Pyhäjoki Pyhäjärvestä.* — 7) *Ähtävänjoki*, juokseva läpi *Lappajärven.* — 8) *Lapuanjoki.* — 9) *Kyrönjoki*, suurin Etelä-Pohjanmaalla; sen ylistä osaa nimitetään *Kauhajoeksi* ja keskijuoksua *Ilmajoeksi.*

3. **Lounainen vesistö** rajoittuu Suomenselkään, Hämeenselkään, vähäksi osaksi Salpausselkään ja Lohjanselkään ja sen vedet laskevat Pohjan lahden eteläosaan ja Itämereen. Suurin joki on *Kokemäenjoki*, minkä kautta laskevat ne vedet, jotka ovat eteläisen ylänkömaan läntisimmässä osassa (Suomenselän, Hämeenselän, Salpausselän ja Satakunnanselän välillä). Näiden vesien keskijärvenä on tuo vähäinen *Pyhäjärvi*, keskellä ylänkömaan sanottua osaa, eteläpuolella Tampereen kaupunkia.

Pyhäjärveen tulee lisävesiä pohjaispuolelta ja eteläpuolelta. Pohjaispuolelta tulee yhdistyneinä kolme reittiä: *Ätsärin*, *Pihlajaveden* ja *Keuruun*, jotka laskevat *Ruoveteen*, mistä vesijoukko taas jatkaa kulkuansa *Muroleenkosken*, tuon ison *Näsijärven* (314 jalkaa = 93 m. meren pintaa korkeammalla) ja *Tampereenkosken* kautta *Pyhäjärveen.*

Eteläisellä vesijaksolla on myöskin kolme reittiä: *Längelmäen reitti*, johon kuuluu *Längelmäenvesi*, *Roine*, *Pälkäneenvesi* ja *Mallasvesi*; 2) *Hauhons reitti*, joka alkaa *Lummeneen* ja *Wesijaon* järvistä lähellä Päijännettä; ja 3) *Wanajan reitti*, jossa on *Wanajanvesi*. Nämät reitit yhdistyvät Sääksmäen kirkon luona *Rautunselkään*, josta

vesijoukko *Kuokkalankosken* ja useampain järvien kautta jatkaa kulkuansa Pyhäjärveen.

Pyhäjärvestä johtaa *Nokianvirta* veden *Kuloveteen*, joka saa pohjaispuolelta lisäksi *Kyrösselän*, *Kyröskosken* kautta. Kulovedestä juoksee *Kokemäenjoki*. Se virtaa kaarenmoisesti lounatta ja luodetta kohti, ja katkaisten *Satakunnanselän Kieltareen koskessa*, laskee se Pohjan lahteen, 3 Suomen peninkulmaa alapuolella Porin kaupunkia.

Eteläpuolella *Kokemäenjokea* laskee samaan lahteen *Eurajoki Pyhäjärvestä*. — *Aurajoki*, joka juoksee Turun kaupungin läpi, laskee Itämereen.

4. **Keskimmäinen ja Eteläinen vesistö** rajoittuu Lohjanselkään, Hämeenselkään, Suomenselkään, Savonselkään ja Äyräpäänselkään ja sen vedet laskevat Suomen lahteen. Suurin joki on *Kymijoki*, joka johtaa ne vedet, mitkä ovat eteläisen ylänkömaan keski-osassa (*Hämeenselän* ja *Savonselän* välillä, edellinen länsi- ja jälkimäinen itäpuolella).

Suurin järvi on *Päijänne*, 12 Suomen peninkulmaa pitkä, 2—3 penink. leveä, 262 jalkaa (= 77,7 m.) meren pintaa korkeammalla, jonka suurimmat lisävedet tulevat pohjaispuolelta 3 reitistä: 1) *Wiitasaaren reitti*, jossa on suuri *Keitele*, 2) *Saarijärven reitti* ja 3) *Rautalammen reitti*. Nämät reitit yhdistyvät Laukkaan kirkon luona vähäiseen *Saraveteen*, josta *Kuhankoski*, *Leppävesi* ja *Haa-pakoski* (Jyväskylän seuduilla) vievät veden Päijänteesen. — Itäpuolelta saa Päijänne *Tainiovirran* kautta lisäksi *Sysmän reitin*, Länsipuolelta *Lummeneen* ja *Vesijaon*, joilla siis on kaksi purkua, sekä eteläpuolelta *Vesijärven*.

Päijänteen kaakkois-osasta vie *Kalkkistenkoski Ruotsalaisen järveen*, josta *Kymijoki* alkaa. Kulkiessansa kaakkoa kohti, tekee tämä joki Heinolan kaupungin luona *Jyrängön kosken*, ja saa pohjaispuolelta lisäksi *Mäntyharjun reitin*, johon kuuluu tuo suuri *Puulavesi*. Sitten kääntyy joki etelään päin, katkaisee *Keltistenkoskessa* *Salpausselän*, tekee *Anjalan* putouksen, jakaantuu kahteen

haaraan, jotka ympäröivät Pyhtään saaren, ja purkaa vihdoin vetensä 5 suuhaaralla, joista itäisimmällä on putous *Korkeakoski*. — *Vantaanjoki* lähellä Helsinkiä. — *Rajaeli Siestarjoki*, rajajokena kaakossa.

5. **Kaakkoinen vesistö** rajoittuu Äyräpäänselkään, Savonselkään ja Suomonselkään sekä maan rajan ulkopuolella Maanselkään. Sen vedet laskevat Laatokkaan; osittain myös Äänisjärveen. Suurin joki on *Wuoksi*, minkä kautta laskevat ne vedet, jotka ovat eteläisen ylänkömaan itä-osassa (itäpuolella Savonselkää) ja joiden keskijärvenä on *Haukivesi*, pohjaipuolella Savonlinnan kaupunkia.

Haukiveteen tulee pohjaipuolelta *Kallaveden reitti* ja koillisesta *Pielisreitti*. Edelliseen yhdistyvät *Iisalmen reitti* ja *Nilsin reitti*, joka *Jännevirrassa* katkaisee Karjalanselän, tullen suureen *Kallaveteen*, jonka rannalla Kuopion kaupunki on. Kallavesi juoksee *Soisalon*, Suomen suurimman saaren, ympäri Haukiveteen. Sen tärkein juoksu käy länsipuolelta sanottua saarta *Konnuskosken* ja *Warkauden kosken* kautta.

Pielisreitissä on tuo 9 Suomen peninkulmaa pitkä *Pielisjärvi* eli *Pielinen*, josta *Pielisjoki*, katkaistuaan Karjalanselän, juoksee Joensuun kaupungin sivu *Pyhäselkään*. Tämä saa lisäksi pohjaipuolelta *Höytiäisen* ja on *Oriveden* ja *Orivirran* kautta yhteydessä Haukiveden kanssa.

Haukivedestä vie *Haapasalmi* Savonlinnan kaupungin ohi *Pihlajaveteen*, joka itäpuolella yhdistyy *Puruveteen*, sekä laskee lounaspuolella *Puumalan salmen* kautta saarikaasen *Saimaan järveen* (6 penink. pitkä, 3 penink. leveä, 256 jalkaa = 76 m. meren pintaa korkeammalla). Saimaan järven etelä-osasta, *Lapvedestä* juoksee *Wuoksi*, joka *Imatran koskessa*, Suomen suurimmassa koskessa, katkaisee Salpausselän. Se virtaa kaakkoisessa suunnassa ja jakautuu kahteen haaraan, joista eteläinen ja isompi laskee *Suvannon* kautta Laatokkaan, jonne myös pohjainen kahdella suuhaaralla purkauu Käkisalmen kaupungin luona.

Läskelänjoki juoksee läpi *Jänisjärven* Laatokan pohjaisimpaan osaan. — Muutamat järvet Suomen itäisimmässä osassa (*Suojärven reitti*) laskevat Äänisjärveen.

Ilmasto on kova, vaan ylimalkaan raitis. Suurin pakkanen on 40° ja lämpö 30° . Talvea luetaan pohjaisessa kestävän 8—9 kuukautta ja etelässä 5—7. Pisin päivä etelässä on $18\frac{1}{2}$ tunnin pituinen, uloinna pohjaisessa 2 kuukauden pituinen. Eroitusta ilmastossa nähdään myöskin seuduilla, jotka ovat samalla leveysasteella, jos ne nim. ovat meren rannalla tahi sisäisellä ylänkömaalla. Vuoden keskilämpö on etelässä $+4\frac{1}{2}^{\circ}$, pohjassa $-2\frac{1}{2}^{\circ}$. Vuotuisen sateentulon korkeus on noin 20 tuumaa (= 500 millim.).

Asujamet ovat suurimmaksi osaksi *Suomalaisia*, jotka jakautuvat kahteen heimokuntaan, *Hämäläiset* lounassa ja *Karjalaiset* koillisessa. *Lappalaiset* (noin 600) ovat suomalaista sukuperää. *Ruotsalaisia* (lähes 300 t.) asuu Ahvenanmaalla, Varsinais-Suomen eteläisessä saaristossa, Uusmaan rantamailla ja saaristoissa sekä Etelä-Pohjanmaalla. *Wenäläisiä* (6,000) löytyy enimmin Wiipurin läänissä, Helsingissä ja paikoin muuallakin kauppamiehenä kaupungeissa. *Saksalaisia* (1,200) löytyy etenkin Wiipurissa ja Helsingissä. *Mustalaisia* (kenties 1,000) kuljes kelee ympäri maata. Tihein väestö on lounaisessa osassa.

Maan tärkein **elinkeino** on *maanviljelys*, johon lounaspuoli on soveliaim. Itäpuolella on huonompi, hiekansekainen ja kiviperäinen maanlaatu, pohjaispuolella löytyy hietakankaita, rämeitä, syviä soita ja se saa usein kärsiä yöhalloja. Kuitenkin harjoitetaan paljo maanviljelystä, pohjaispuolella Inarinjärvelle saakka, jolla seudulla ohra valmistuu 9—10 viikossa, jota vastoin etelässä siihen menee 14—16 viikkoa. Suonviljelystä harjoitetaan enimmiten pohjaispuolella, kaskenpolttoa idässä. Ruista viljellään yleisesti, kuin myöskin ohraa, viimeks mainittua etenkin pohjaispuolella ja pohjaisimmassa osassa, kauraa ja tattaria enimmiten kaakossa; vehnää viljellään etelässä.

— Muista ruokakasveista viljellään potaatteja yleiseen, varsinkin lounas-osassa, herneitä etelä-osassa, papuja, nauriita ja kaalia varsinkin itä-osassa. Pellavas hyösyttää parhaiten Keski-Hämeessä; hamppu menestyy pohjaisemmassakin; parhaimpia humalia saadaan Uusmaalla; tupakkaa viljellään siellä täällä. — Hedelmäpuita on vähä: omena- ja kirsikkopuita eteläpuolella, päärynä-, kriikuna- ja luumupuita Uusmaalla. Karviaismarjat kypsyvät maan etelä-osassa, viinamarjat vähän pohjaisemmassa. — Metsämarjoja löytyy runsaalta; pohjaisimpana kasvaa suomuuramet; sitten seuraavat puolat, mustikat, maamuuramet, vaaraimet ja mansikat y. m. — *Metsät* peittävät suuren osan maan pintaa. Metsäpuista kasvavat petäjä, kuusi ja koivu koko maassa. Kuusia löytyy vielä eteläpuolella Inarinjärveä, petäjiä vähän pohjaisempana ja naanakoivuja pohjaisimmassa osassa. Yleisiä ovat myöskin kataja, leppä, haapa, pihlaja ja halava y. m. Lehmus, vahtera, jalava ja saarni kasvavat etelä-osassa, tammi etelärannalla; lehtikuusia löytyy ainoastaan kaakkois-osassa. Metsät ovat paraiten säilyneet sisämaassa. Niistä saadaan Suomen tärkeimpiä vientitavaroita: lankkuja ja lautoja (etenkin itä-osista) sekä tervaa (Pohjanmaan sisä-osasta).

Maanviljelyksen jälkeen on *karjanhoito* tärkeinnä elinkeinona, vaikka siitä ylimalkaan vähä huolta pidetään. Sarvikarjanhoito on tärkein. Parhaimpia hevosia löytyy Savossa ja Karjalassa. Lampaat antavat enimmiten karkeata villaa. Sikoja hoidetaan yleiseen. Peura on Lapinmaan tärkein eläin. Kesyistä linnuista ovat kanat yleiset. Mehiläishoitoa harjoitetaan ainoastaan Turun lähestöllä. — Metsä-elävistä, joiden *ajo eli metsästäminen* on etuisaa, ovat karhu, susi, kettu, jänis, orava ja kärppä yleisiä, osmo, naali, ilves y. m. vähemmin yleisiä, hirvet harvinaisia. Hylkeitä löytyy meressä, Laatokassa ja Saimaassa. — Metsälinnuista löytyy metso, teeri, pyy, riekko, peltokana, joutsen, haahkatelkkä, metsähan-

hi, sorsia y. m. — *Kalastus* on etuista elinkeino. Merestä pyydetään varsinkin haileja, kaikista suuremmista joista lohia (enimmin pohjais-Suomessa). Yleisiä ovat ahven, lahna, hauki, kuha, made, ankerias, siika y. m. Suomen suurin järvikala on monni eli säkekala. Merestä ja Laatokasta saadaan välisti sampia. Krapuja löytyy vielä Pohjanmaan eteläisimmässä osassa.

Vuorityötä harjoitetaan. Metalleista löytyy *rautaa* runsaimmin ja melkein kaikkialla; sitä saadaan osaksi kaivoksista. osaksi ja enimmäkseen järvistä ja rämeistä. Rautamutaa tavataan varsinkin Karjalassa, Savossa ja Pohjanmaalla, ja rautamalmia maan lounaisen osan vuorissa (läntisellä Uusmaalla ja Varsinais-Suomessa). Vaskea löytyy Uusmaalla, Karjalassa ja Pohjanmaalla, tinaa Karjalassa, kultaa Lapissa. Kalkkia on joka maakunnassa (etenkin läntisellä Uusmaalla ja Varsinais-Suomessa). Marmoria ja fajansisavea löytyy varsinkin Karjalassa, pottisavea, punamultaa, liuskakiveä, tahko- ja myllykiviä sekä rapakiveä monessa paikassa, viimeainittua varsinkin Karjalassa. Yleisin kivilaji on kraniitti.

Teollisuus ei täytä tarvetta. Maan suurin tehdas on puuvillatehdas Tampereellä. Sitä paitse löytyy verka-, tupakka-, paperi-, lasi-, saippua-, kynttilä-, sokeri-, porslini-, fajansi-, ruuti- y. m. tehtaita, enimmäkseen eteläosassa maata. Maan rautakaivokset ja enimmäkseen rautaruukit ovat lounaisessa osassa. Sahalaitoksia lankkujen ja lautojen sahaamista varten löytyy paljo. Laivanrakentoa harjoitetaan varsinkin Pohjanmaalla. Kotiteollisuus on suuri Etelä-Pohjanmaalla sekä Turun, Uusikaupungin, Rauman ja Porvoon seuduilla.

Sisämaan *kauppaa* edistävät hyvät maantiet, rautatiet, kanavat ja höyry-alusten kulut, mutta se on vähemmän vilkas. Ulkomaan kauppa on suurempi. Maan etevimmät vientitavarat ovat metsän tuotteet, sitten voi. Tärkeimmät tuontitavarat ovat vilja, kahvi, sokeri, kankaat, metallit (myöskin rauta), puuvilla, tupakka ja suola.

Kauppalaivastossa on noin 2,000 alusta, joista lähes 200 on höyryaluksia. Laivanrakennus-liike on vilkas etenkin länsirannan kaupungeissa.

Suomenmaan kanavista on tärkein *Saimaan kanava*, joka on Saimaan ja Suomen lahden välillä ja laskee Wiipurin kaupungin läpi. *Pielisjoen kanavat* yhdistävät Pielisjärven ja Pyhäselän. Vähempiä kanavia on Päijänteen ja Vesijärven (Wääksyn k.) välillä sekä Muroleen, Kuokalan, Warkauden, Konnuksen, Ämmän y. m. koskien välillä. Maan vanhin *rautatie* kulkee Helsingistä Hämeenlinnaan. Tästä haaraantuvat seuraavat rautatiet: Keravan — Porvoon, Hyvinkään — Tammisaaren — Hankoniemen, Riihimäen — Wiipurin — Pietarin, Hämeenlinnan — Toijalan — Turun ja Toijalan — Tampereen. *Sähkölennätinlanka* yhdistää maan useimmat kaupungit maailman suurten sähkölennätinlaitosten kanssa.

Uskonto on lutherilainen; ainoastaan Wenäläiset ja vähempi osa Suomalaisia (yhteensä 38,000) tunnustavat kreikan uskontoa. Katolilaisia on lähes 600. — *Opetusta* varten löytyy Aleksanderin yliopisto ja Polyteknikum Helsingissä, 2 normaali-lyseota, monta lyseota *) sekä joukko muita kouluja.

Suomi on eroittamaton osa Wenäjän Keisarikuntaa, jonka hallitsija on *Suomen Suuriruhtinas*. Mutta Suomessa on Wenäjästä erotettu hallinto ja omat lakinsa. Nämät vakuuttavat maan asujamille sen, ettei kukaan ilman laillista tutkintoa ja tuomiota kärsi vahinkoa hengen, kunnian, ruumiin, omaisuuden ja personallisen vapauden suhteen. Erityisiä oikeuksia nauttivat *aatelisto*, *papisto*, *porvaristo* ja *talonpoikaissäädty*, joilla on oikeus lähettää edusmiehiä *valtiopäiville*. Korkeinta hallintoa hoitaa keisarin nimessä *kenraalikuvernööri* ja *keisarillinen senaati*. Maan asioita Wenäjän hallitsijalle esittelee *ministeri-valtiosihteeri*.

---

*) Täydellisiä lyseoita on läänien pääkaupungeissa sekä Porvoossa ja Jyväskylässä.

Suomi jaetaan 1) hallinnon suhteen 8:aan kuvernörien hoitamaan lääniin: *Uusmaan, Turun ja Porin, Hämeen, Wiipurin, Mikkelin, Kuopion, Waasan, Oulun ja Kajaanin*; — 2) historiallisessa suhteessa 9 maakuntaan, jotka ovat: *Varsinais-Suomi, Ahvena, Satakunta, Uusmaa, Häme, Karjala, Savo, Pohjanmaa ja Lappi*; — 3) lainkäyttämisen suhteen 3 hovi-oikeuden piirikuntaan: *Turun, Waasan ja Wiipurin*; — 4) kirkollisessa suhteessa 3 hiippakuntaan: *Turun, Porvoon ja Kuopion*.

Nimellä *Vanha Suomi* tarkoitetaan välistä maan kaakkoista osaa, Kymijoelle saakka lännessä ja Savonlinnan kaupunkiin asti pohjaisessa. *Uudeksi Suomeksi* sanotaan silloin muu osa maata.

Maan sotaväkeä on *henkivartijain-tarkk'ampuja-pataljona* Helsingissä, ja 8 *tarkk'ampuja-pataljona*.

1. Uusmaan lääni,

vähin (214 neliöpenink.), mutta tiheimmin asuttuja läännejä maassamme, ulottuu pitkin Suomen lahden rantaa Kymijoen läntiseen suuhaaraan asti idässä; siihen kuuluu läntinen ja suurin osa Uusmaata kuin myöskin osa kaakkoista Hämettä. — Rantamaasta pistää mereen niemiä (*Hankoniemi ja Porkkala*) ja sen edustalla on kauniita saaristoja (*Barönsalmi*). Maa on jotensakin epätasainen (*Salpausselkä ja Lohjanselkä*), vaan ylimalkaan viljavaa ja hyvin viljeltyä. Vehnää viljellään kuitenkin vähä. Paremmalaatuisia puita kasvaa itsestänsä metsissä, ja hedelmäpuita (omena-, päärynä-, luumu-, krikuna-, kirsikkopuita) viljellään menestyksellä. Länsiosassa löytyy useampia rautaruukkeja ja kalkkipolttimoja. Kotiteollisuus on sangen suuri Porvoon tienoilla (pellavalankoja y. m.). Merestä pyydetään varsinkin kilohaileja, Kymijoesta lohia. Asujamet ovat Hämäläisiä ja Ruotsalaisia.

Läänin kaikki kaupungit ovat meren rannalla ja Uusmaan maakunnassa.

Helsinki, maan pääkaupunki (perustettu v. 1550), jossa on kenraalikuvernörin asunto ja keisarillinen senaati (vuodesta 1819) sekä kaikki ylimmäiset virkakunnat, lääninhallitus, Aleksanderin yliopisto (vuodesta 1828) ja muutamia seuroja tieteitä varten, niinkuin Suomalaisen kirjallisuuden seura y. m.; polyteknikum, normaalilyseo, ja useampia muita koululaitoksia. Kaupunki on osaksi komeasti rakennettu ja sillä on kaksi hyvin hyvää satamaa sekä sangen suuri kauppa (suurin maassa tuontitavaroiden suhteen). Maan suurin konepaja y. m. tehtaita. 43,600 asuk. Ulkopuolella: *Kaivopuisto* (Ulriikanpori), terveysveden juontipaikka ja kylpylaitos; *Töölö*, sokeritehdas; *Arabia*, porslinitehdas. — Puoli peninkulmaa Helsingistä: **Weapori**, luja linnoitus 7 saarella (*Vargön saaristo*): *Vargö*, *Gustafssvärd* y. m. Täällä oleskelee Wenäjän sotalaivastoa. 1 tuh. asuk. — **Porvoo**, vanha kaupunki Porvoonjoen varrella. Piispan asunto, hyvä kauppa. Valtiopäivät v. 1809, 4 tuh. asuk. — **Loviisa**, kauppakaupunki. 1800 asuk. Meren puolella on sataman edustalla *Svartholman* häviöön jätetty linnoitus. — **Tammisaari**, Pohjan pitäjässä. Seminaari kansakoulujen naisopettajia varten. Tammisaaren kilohailit ovat kuuluisat. 1,700 asuk. — **Hankoniemi**, vasta perustettu kauppasatama. 700 asuk. Meritappelu v. 1714.

Fiskars, Pohjan pitäjässä, rautaruukki ja metallitehdas. — *Ojamo*, Lohjalla, maan vanhin malmikaivos. — *Rasepori*, linnan jäännöksiä, — ja *Mustio*, maan vanhin rautatehdas, Karjan pitäjässä. — *Wärälän* kylä Elimäellä. Rauhanteko v. 1790. — *Anjala*, säterikartano. Anjalan liitto v. 1788.

2. Turun ja Porin lääni ynnä Ahvena

on maan lounainen osa ja sisältää Varsinais-Suomen, läntisen Satakunnan, pienen osan läntistä Uusmaata sekä

Ahvenan. — Varsinais-Suomen rantamaat ja pohjainen osa ovat vuorisia (Salpausselkä). Satakunnan osassa, joka enimmäkseen on tasankoa, on pohjaismäkiä soita ja ylänkökankaita (*Hämeen kangas*). Läänin eteläranta ja saaristo sen edustalla ovat maan viljavimpia ja parhaimmin viljeltyjä osia. Satakunta on pitkin Kokemäenjokea viljavaa ja hyvin viljeltyä. Satakunnan läntiset ja eteläiset osat ovat viljavaa. Vehnä valmistuu etelärannalla, missä myös tammi ja toiset paremman-laatuiset puut hyöstyvät. Mehiläishoitoa harjoitetaan vähä (Turun seudulla). Reposaarella (Kokemäenjoen suulla) löytyy mustaa marmoria, Turun lähestöllä hienorakeista kraniittia. Läänin etelä-osassa on monta rautaruukkia ja vaskikaivos; kalkkia poltetaan paljo Paraisten ja Kemijärven pitäjissä. Kotiteollisuus on suuri Turun (puuvilla- ja palttinakankaita), Uusikaupungin (puuastioita) ja Rauman (pitsejä) tienoilla. Säkössä tehdään myllynkiviä. Läänin asujamat ovat suurimmaksi osaksi Suomalaisia (Hämäläisiä). Ruotsalaisia asuu Ahvenanmaalla ja Varsinais-Suomen eteläisessä saaristossa.

Ahvenaan kuuluu yksi suuri saari (*Ahvenan mantere*), noin 80 asuttua saarta sekä lukematon joukko kallioita ja kareja. Sen rajana on lännessä *Ahvenanmeri* ja idässä *Kihti* (Skiftet), joka erottaa Ahvenan saariston Suomen saaristosta. Meri uurtaa Ahvenan mantereeseen hyvin lahdikkaaksi (lahti *Lumpari* idässä); maa on epätasaista ja osaksi viljavaa. Kalastus ja metsästys ovat hyvin tärkeitä. Asujamat, jotka ovat Ruotsalaisia, harjoittavat kauppaa ja rahdinkulkua.

Varsinais-Suomessa: **Turku**, Aurajoen varrella, maan vanhin kaupunki, entinen pääkaupunki ja entinen yliopistokaupunki. Täällä on hovi-oikeus, Suomen arkkitehtiseuran ja läänin kuvernörin asunto. Turussa on piipiliseura, talousseura ja useampia kouluja. Suuri kauppa- ja tehdaskaupunki (konepajoja, tupakkatehtaita, sokeritehdas, puuvillatehdas y. m.); kauniisti rakennettu 1827

vuoden suuren palon jälkeen. 24 tuh. asuk. Rauhan-
teko v. 1743. Kaupungin merkillisin rakennus on tuo-
miokirkko. Joen suulla on Turun linna, vanhin maassa
(perustettu v. 1157). Lähestöllä: *Kupittaa*, kylmäveden-
parannuslaitos; *Ruissalo*, ihana saari, täynnä huiloita
ja puistoja; Kaakossa: *Lemunniemi*, sotatappelu v. 1808.
— **Naantali**, meren rannalla, kuuluisa villakutouksistaan.
Ruoppakylpylaitos. 500 asuk. — **Uusikaupunki**, meren
rannalla, tekee melkoista kauppaa lehtereillä ja puuasti-
oilla. Suuri rahtikauppa. 3 tuh. asuk. Rauhanteko v.
1721. Merenalainen sähkölennätinlanka Ahvenaan ja
toinen Ruotsiin (Grislehamn).

Salo, kauppala Uskelassa. — *Dahl*, konepaja suurella Ke-
miön saarella. — *Littoisten* suuri verkatehdas, Liedon pitäjässä.
— *Kuusluoto* (Kuusisto), Piikkiön pitäjässä; jäännöksiä linnasta,
joka kuului Suomen katolisille piispoille.

Satakunnassa: **Pori**, kalarikkaan Kokemäenjoen var-
rella, Ulvilan pitäjässä; sen satama on *Reposaari*. Suuri
kauppa, laivanrakento, konepaja y. m. tehtaita. 8,700
asuk. — **Rauma**, meren rannalla. Puutavarakauppa,
pitsinteko. 3,400 asuk.

Ikaalisten kauppala, Kyrösselän rannalla. — *Kyröskoski*,
Hämeenkyrössä, puuvillatehdas.

Uusmaalla: *Orijärvi*, Kiskossa, vaskikaivos.

Ahvenanmaalla: **Maarianhamina**, Jomalan pitäjässä.
400 asuk.

Skarpane, hävitetty linnoitus Bomarsundin luona, — ja
Kastelholma, linnanjäännöksiä, Sundin pitäjässä.

3. Hämeen lääni

sisältää lounas-osan Hämettä, Itä-Satakunnan ja vähäisen
osan luoteista Uusmaata, Päijänteestä (itäpuolella) Ku-
loveteen (lännessä). — Läänin pohjainen ja itäinen osa
ovat täynnänsä korkeita ja jyrkkiä vuoria (Hämeensel-
kä), joilla on noin 700 jalan (= 200 m.) korkuisia kuk-
kuloita; eteläpuoli on tasaisempaa ja hyvin viljeltyä. Jär-
viä löytyy paljo (Längelmäen, Hauhon ja Wanajan rei-

tit; Päijänne, Ruovesi ja Näsijärvi). Luoteis-osa on luontonsa puolesta sangen ihana (*Kangasalan harju*). Maanviljelys on yleensä hyvä, karjanhoito paikottain mainio. Pellavia kasvatetaan runsaasti. Metsät ovat laajat; vahtera ja saarni kasvavat itsestänsä etelä-osassa. Tässä läänissä on monta tehdasta. Asujamet ovat Hämmäläisiä.

Hämeessä: **Hämeenlinna**, kuvernörin asunto. Normaalityseo. 4 tuh. asuk. Lähellä kaupunkia on *Kruunulinna* eli *Hämeenlinna* (perustettu v. 1249), ja kunnis puisto.

Mustiala, maanviljelysopisto, — *Forssa*, puuvillatehdas, — ja *Jokioinen*, Suomen suurin maatila, rautaruukki, Tammelan pitäjässä. — *Nuutajärvi*, Urjalassa, lasitehdas. — *Tervakoski*, Janakkalassa, — ja *Walkeakoski*, Sääksmäellä, paperitehtaita. — *Evoisten* metsä-opisto Lammin pitäjässä. — *Lahti*, rautatien pysäyspaikka lähellä Wesijärveä. Nykyänsä kauppakylä.

Satakunnassa: **Tampere**, ihanalla paikalla Näsijärven ja Pyhäjärven välillä, Messukylän pitäjässä, maan suurin tehdaskaupunki (puuvillatehdas, pellavatehdas, paperitehdas, verkatehdas, y. m.). 14 tuh. asuk.

Nokia, Pirkkalassa, puuhijomo.

4. Wiipurin lääni

tapaa etelässä Suomen lahteen, idässä Laatokkaan, ja siihen kuuluu suurin osa Vanhaa Suomea. Se sisältää Etelä-Karjalan, eteläisimmän osan Savoa ja vähäisiä osia Uusmaata ja Hämettä. — Maa on epätasaista (Salpausselkä ja Äyräpäänselkä), hiekansekaista ja kiviperäistä, laihaa maanlaatua, enimmäkseen kaskeksi poltettua ja kolkon näköistä. Kymijoen, Wuoksen ja Laatokan rantamaat ovat kuitenkin jotensakin viljavia ja luontonsa puolesta sangen ihania. Paljo saaria löytyy Saimaan järvessä ja Wuoksen virrassa sekä pitkin Laatokan rannistoa Käkisalmen kaupunkiin asti etelässä ja pitkin Suomen lahden rannistoa Koivistolle saakka idässä. Koivistolta itään päin on ranta hiekkaista ja matalaa.

— Läänin parhaimmat metsät ovat Laatokasta koilliseen päin, jossa myös on suuri sahaliike. Paremmalajisia puita ja hedelmäpuita on ainoastaan eteläisimmillä tienoilla; lehtikuusimetsä (istutettu) löytyy Uuden kirkon pitäjässä. Harvinaisista elävistä tavataan kesytömiä tahi kesyttömiksi joutuneita peuroja, uloinna idässä; hirviä nähdään harvoin. — Maanviljelys ja kotiteollisuus ovat ylimalkaan vielä huonolla kannalla. Tattaria viljellään jotensakin paljo. Lääniin tuodaan jauhoja ja käsiteoksia Wenäjältä ja Wenäjälle viedään lohia (Kymijoesta ja Wuoksen virrasta), pajunkuorta, lasia, marmoria, kraniittia y. m. Maantiet ovat hyvät, sillä rapakiveä löytyy runsaasti. Useampia tehtaita on perustettu etelä-osaan. — Asujamet ovat suurimmaksi osaksi Karjalaisia. Äärimmäisessä idässä (Salmen, Suistamon ja Suojärven pitäjissä ja Kitelän kappelissa Impilahdella) tunnustavat asujamet kreikan uskontoa. Äärimmäisessä lännessä (Pyhtään pitäjässä) ovat asujamet osaksi ruotsalaista sukuperää. Sitä paitsi löytyy Wenäläisiä ja Saksalaisia, enimmäen kaupungeissa. Muutamissa Muolaan pitäjän kylissä asuu Wenäläisiä.

Karjalassa: **Wiipuri**, Saimaan kanavan suulla, Wiipurin lahden rannalla, linnoitettu. Siitä viedään enemmän kuin mistään muusta maan kaupungista ulkomaille tavaroita (varsinkin lankkuja ja lautoja), joita tuodaan tänne Kuopion läänistä asti. Täällä on hovioikeus, lääninhallitus, 6 kirkkoa, useampia kouluja, muutamia tehtaita (kynttilätehdas, konepaja). Pysäyspaikka Helsingin—Pietarin rautatiellä. Jäännöksiä linnasta, joka perustettiin v. 1293. 16,600 asuk. Wiipurin rinkelit ovat kuuluisat. Kaupungin ulkosatama on *Uuras*. Wiipurin pamaus v. 1495, Wiipurin kujanjuoksu (meritappelu) v. 1790. Ulkopuolella: *Vanha Wiipuri* (Monrepos), ihana puisto. — **Käkisalmi**, Wuoksen pohjaisilla suuhaaroilla, ent. linnoitus, 1 tuh. asuk.; — ja **Sortavala**, Laatokan pohjaisrannalla, kansakoulu-seminari, 800 asuk.; molemmat tekevät kauppaa Pietarin kanssa.

Nurmi, hienotakeiden tehdas, Wiipurin pitäjässä. — *Pyterlahti*, kylä Wirolahdella, kraniittilouhos. — *Suotniemi*, Käki-salmen luona, fajansitehdas. — *Kurkijoki*, maanviljelysopisto. — *Ruskeala*, Ruskealan pitäjässä, marmorilouhos. — *Pitkäranta*, kylä Impilahden pitäjässä, tina- ja vaskikaivos. — *Walamo* ja *Konon-saari*, Laatokan saaria, joissa on kreikkalaisia luostareja; edellinen hyvin viljelty ja ihana.

Uusmaalla: **Hamina**, Suomen lahden rannalla. Web-kalahden pitäjässä, ent. linnoitus, kadettikoulu, 2,800 asuk. Rauhanteko v. 1809. — **Kotka**, saarella Kymijoen itäisessä suuhaarassa, äsken perustettu kaupunki, jolla on vilkas sahaliike. Muinoin linnoitettu satama. Lähistössä: *Ruotsinsalmi*, meritappeluja vv. 1789 ja 1790.

Kymi, ent. linnoitus, Kymijoen itäisen haaran suulla. — *Turpa*, ruutitehdas, — ja Kymijoen rannalla *Inkeröisten* paperitehdas ja puuhijomo, molemmat Sippolan pitäjässä. — *Suursaari*, Suomen lahdessa; hedelmätön ja vuorinen (porfyriä). Lai-van luotsaus, kalastus ja hylkeenpyyntö ovat elinkeinoja. Meritappelu v. 1788.

Hämeessä: *Kuusankoski*, Walkealassa, paperitehdas.

Savossa: **Lappeenranta**, Saimaan etelärannalla; sen luona ent. linnoitus. 1,300 asuk.

Lauritsala, Saimaan kanavan pohjaispäässä, lastauspaikka.

5. Mikkelin lääni,

johon kuuluu Keski-Savo ja Itä Häme, on Päijänteen ja Oriveden välillä, joista edellinen länsipuolella ja jälkimäinen itäpuolella. — Se on täynnänsä lukemattomia järviä, jotka peittävät enemmän kuin neljänneksen sen pintaa (idässä Saimaan vesijakso Orivedestä alkaen Saimaan järveen saakka, lännessä Puulavesi ja Sysmän reitti). Maa on enimmäkseen mäkistä ja harjukasta (Savonselkä). Lännessä kohoavat harjanteet 600—800 jalan korkeuteen (= 180—240 m.). Maanlaatu on kiviperäistä ja hiekansekaista. Kaskenpoltolla ja suonviljelyksellä saadaan kuitenkin viljaa tavallisesti enemmän kuin tarvitaan; Savon osassa viljellään paljon tattaria. Suurta sahaliikettä harjoitetaan; myöskin löytyy muutamia rautatehtaita.

Järvistä pyydetään enintään muikkuja ja kuhia; Saimaassa löytyy myöskin lohia ja hylkeitä. Läänistä myydään hevosia, hamppua, halkoja, voita ja lihaa. Asujamet ovat suurimmaksi osaksi karjalaista sukuperää.

Savossa: **Mikkeli**, Saimaan lahden rannalla, lääninhallitus. 1,400 asuk. Lähistöllä: *Porrassalmi*, sotatappelu v. 1789. — **Savonlinna**, saarella Häukiveden ja Pihlajaveden välillä, Säämingin pitäjässä ja Vanhassa Suomessa; sillä on linna (*Olavinlinna* l. *Olofsborg*). 1,300 asuk.

Punkaharju, kruunun puisto kaitaisella pitkällä saarella Puruveden ja Pihlajaveden välillä, ihanalla seudulla. — *Kangassaari*, lasitehdas, — *Parkumäki*, sotatappelu v. 1789, — ja *Haapaniemi*, ent. sotakoulu, Rantasalmen pitäjässä. — *Raaheenlinna*, Kristiinan pitäjässä, linnanjäännöksiä.

Hämeessä: **Heinola**, Jyrängön kosken varrella. 1,200 asuk.

6. Kuopion lääni

sisältää Pohjais-Karjalan, Pohjais-Savon ja Koillis-Hämeen, Keiteleestä lännessä Wenäjän rajaan asti idässä. — Maa alenee pohjaispuolelta 600 ja 800 jalasta (= 180 — 240 m.) eteläpuolelle päin 300 ja 400 jalkaan (= 90 — 120 m.) saakka ja siinä on joko harjuja (Suomen-selkä, Savonselkä, Karjalanselkä ja Salpausselkä), yksinäisiä vaaroja ja syviä laaksoja, tahi laajoja järviä (Pielisreitti, Kallaveden ja Rautalammen reitit), veteliä soita, rämeitä ja nevoja. Karjalan osassa on pitkältä kaltavia mäkiä, joista usea on kukkulalle asti peitetty viljavalla mullalla, ja sen vuoksi joko viljelty tahi kasvava kaunista lehtimetsää. Läänin muissa osissa on jyrkkiä ja enimmiten alastomia vuoria sekä kaitoja laaksoja. Maanlaatu on hiekansekaista ja mukulakivistä, vaan ei ylimalkaan kuitenkaan laihaa. Vilja, jota enimmiten saadaan suonviljelyksellä ja kaskenpoltolla, riittää tavallisina vuosina tarpeeksi asti. Niityt ja laitumet ovat parempia kuin Mikkelin läänissä. Metsät ovat

suuret läänin pohjais- ja itä-osissa (enimmiten mäntyä, etelässä enimmiten koivua); sahaliike on vilkas. Vedet ovat rikkaat rautamudasta eli hölmästä, josta myöskin läänissä metallia sulatetaan; vaskea löytyy Karjalassa. Läänistä viedään ulos varsinkin lankkuja ja lautoja; vieläpä voita, hevosia, turkiksia ja metsälintuja. Asujamet ovat karjalaista sukuperää. Osa Liperin ja Ilo-mantsin pitäjäläisistä tunnustaa kreikan uskontoa.

Savossa: **Kuopio**, kauniilla paikalla Kallaveden rannalla, läänin- ja hiippakunnan-hallituksen istuin, vilkas kauppa. 6,800 asuk.

Toivala, Kuopion lähistöllä, tunnettu 1808 vuoden sodasta. — *Iisalmi*, kauppala; — ja *Koljonvirta*, sotatappelu v. 1808, molemmat Iisalmen pitäjässä. — *Warkaus*, kauppala ja konepaja, Leppävirroilla. — *Juvankoski*, Nilsiässä, konepaja.

Karjalassa: **Joensuu**, Pielisjoen suulla, vilkas kauppa ja sahaliike. 1,700 asuk.

Wärtsilä, suuri rautaruukki Tohmajärven pitäjässä. — *Nurmisten* kauppala, Pielisjärven luona.

7. Waasan lääni

sisältää eteläisen Pohjanmaan, koillisen Satakunnan ja Luoteis-Hämeen. — *Pohjanmaa* on alaista tasankoa, joka on avarin maassamme ja jolla ainoastaan mataloita mäkimaita ja muutamia isompia harjanteita*) löytyy. Se on 4—5 peninkulman levyinen, alenee tuskin huomattavasti mertä kohti ja joukko virtoja ja jokia juoksee sen läpi. Meren Kurkussa olevat ovat uloimpina meressä. Pohjanmaan sisä-osan tekee Suomenselkä epätasaiseksi. Tasangon etelä-osassa on maa viljavaa savimaata, hyvin viljeltyä ja viljarikasta varsinkin pitkin Kyröjoen ja meren rantoja, missä kasvaa suurijyväistä viljalajia (Waasan ruista). Iso-Kyron pitäjän vainioita kiitetään laajimmiksi maassa. Tasangon pohjais-osa on maanlaadultaan laihempaa, mutta täälläkin saadaan jy-

---

*) Merenkulkijoille ovat *Bötomvuoret*, Lapväärtissä, tunnetut.

viä tarpeeksi. Suon- ja niitynviljelystä harjoitetaan myös innolla ja taidolla. Metsästä on monessa paikassa puute. Meren rannistolla harjoitetaan etuisaa hailinkalastusta ja hylkeenpyyntöä. Asujamet ovat taitavat kaikellaississa käsitöissä, ja etenkin maan parhaimpia laivanrakentajia ja kirvesmiehiä, joina heitä käytetään koko maassa. Meren rannan asujamet ovat ruotsalaista sukuperää. Läänin suomalaiset asujamet ovat Hämäläisiä.

Hämeen ja Satakunnan osat ovat täynnä korkeita harjanteita (Suomenselkä ja Hämeenselkä) ja järviaksoja (Keiteleen ja Saarijärven reitit sekä Näsijärven pohjaiset lisävedet) sekä maanviljelykselle vähemmin sopivat. Metsät ovat laajat ja antavat laivanrakennustarpeita merikaupungeille. Niissä on myöskin hirviä.

Pohjanmaalla, kaikki meren rannalla: **Nikolain kaupunki** (ent. Waasa), hovioikeuden ja lääninhallituksen istuin. Useampia kouluja, melkoinen kauppa ja muutamia tehtaita (puuvillatehdas), 6,300 asuk. Kaupungin laivasatama on *Brändö*. Lähistöllä: *Korsholma*, ent. linna. — **Uusi Kaarleby** eli **Joensuu**, Lapuanjoen suulla. Seminaari kansakoulujen mies-opettajia varten. 1,200 asuk. — **Pietarsaari**, Pietarsaaren pitäjässä, vilkas rah-tikauppa. 2,100 asuk. — **Kokkola**, 2,200 asuk. — **Kaskinen**, saarella Närpiön pitäjässä, oivallinen satama. Hailinpyyntö. 800 asuk. — **Kristiinan kaupunki**, Lapväärtin pitäjässä, suuri kauppa. 2,700 asuk.

Östermyra, Ilmajoella, ruutitehdas. — *Napue*, kylä Isossa-Kyrössä, sotatappelu v. 1714. — Tunnetut 1808 vuoden sodasta ovat: *Lapuan Isokylä* Lapualla; — *Alavuus*; — *Ruonan silta* ja *Salmi* Kuortaneella; — *Juutas*, lähellä U. Kaarlebytä; — *Oravainen*.

Hämeessä: Jyväskylä, Päijänteen pohjaisella rannalla. Kansakoulun seminaari. 2 t. asuk.

Karstula ja *Lintulahti*, Saarijärvellä, sotatappeluja v. 1808.

8. Oulun ja Kajaanin lääni

on suurin kaikista lääneistä (3 tuh. neliöp.); siihen kuu-

luu pohjainen Pohjanmaa sekä Suomen osat Lapinmaata ja Länsipohjan maata (maa Tornion joen ja Ounasselän välillä). — *Pohjanmaa* on Pohjan lahtea kohti kaltava maakunta, jonka läpi monta jokea juoksee. Sisämaa on täytetty korkeilla harjanteilla (Maanselkä, Suomen-selkä, Kainunselkä), joiden kukkulat ovat 800—1,600 jalan (= 240—480 m.) korkuisat, hietakankailla ja sangen monilla järvillä (Oulunjärvi lisävesineen sekä järvet itäpuolella Maanselkää). Sanomattoman suuret rämeet peittävät ison osan maakunnan pintaa. Rantamaa on alaista tasankoa, jonka läpi kulkee merelle päin harjanteita. Maanlaatu on enimmäiten laihaa ja maanviljelys hyvin epäluotettavaa useasti sattuvain hallojen vuoksi, jotka varsinkin tapahtuvat sisämaassa. Rantamaa on hyvin viljeltyä noin 5 ja 10 peninkulman leveydeltä. Sisä-osissa harjoitetaan suonviljelystä ja kaskenpolttoa. Ylimalkaan kylvetään enemmän ohraa kuin ruista, jonka halla useammin panee. Niityt ja laitumet kasvavat runsaasti heinää; karjanhoito on sentähden suuri-arvoinen maakunnalle. Limingan niityt eteläpuolella Oulun kaupunkia ovat yhtä mainiot kuin Iso-Kyrön vainiot. Sisimmäiset osat (Kajaanin lääni, Kainunmaa) sisältävät parhaasti säilyneet metsät koko maassa; siellä poltetaan paljon tervaa, jota virtaavia jokia myöten viedään meren rannalle. Rantamaa on metsätön. Pohjaiset joet ovat taimenista ja lohista rikkaat. Muutamista vesistä saadaan vähempi-arvoisia helmiä. Metsästys on hyvin etuisaa. Rautamutaa löytyy monessa järvestä ja rämeessä, vaskimalmia Kuusamossa. Asujamet ovat karjalaista sukuperää. — *Länsipohja* on epätasainen Ounasselän vuoksi ja on muuten Pohjanmaan sisä-osien kaltainen.

Lapinmaassa on joukko vuoria ja harjanteita, kankaita, soita ja rämeitä. Viljaa ja juurikasveja viljellään siellä aivan vähä, kuitenkin kylvetään potaatteja, nauriita, ruista ja ohraa Inarijärvelle saakka. Utsjoella on kaikki maanviljelys tuntematonta. Marjoja löytyy

runsaasti, metsät ulottuvat Inarijärvelle asti. Kultaa huuhdotaan Ivalojoella. Varsinaiset asukkaat ovat Lappalaisia. Ne hankkivat ravintonsa peuroista, jotka syövät peuransammalta, tahi kalastamisella ja nauriinviljelymisellä. Suurin osa asujamia on Suomalaisia, jotka harjoittavat maanviljelystä, kalastusta ja karjanhoitoa. Osa Lappalaisia on taipunut Suomalaisten elantotapaan. Suurena rasituksena ovat Lapinmaan lukemattomat sääsket. — Lapinmaa jakautuu seitsemään *Lappiin*: *Tornion* eli *Enontekiäisten* ja *Muonionniskan* länn., *Kittilän*, *Sodankylän* ja *Kuolajärven* etel., sekä *Inarin* ja *Utsjoen* *Lapit* pohj. Viisi viimeksimainittua sanotaan yhteisellä nimellä *Kemin Lapiksi*.

Pohjanmaalla: **Oulu**, kauppakaupunki, Oulunjoen suulla (Merikoskella), harjoittaa kaikista maamme kaupungeista suurinta tervavientikauppaa. Läänin-hallituksen istuin; suuri nahkatehdas. 9,700 asuk — **Raahe**, meren rannalla, Saloisten pitäjässä. Hyvä kauppa, melkoisa laivasto. 3,500 asuk. — **Kajaani**, Kajaaninjoen (Koivukosken) varrella, Paltamon pitäjässä; vähäinen liike. 900 asuk. — **Kemi**, Kemijoen suulla. 350 asuk

Kajaanin linna, linnanjäännöksiä saarella Koivukoskessa, — *Siikajoki*, *Revonlahti* ja *Pulkkila*, pitkin Siikajokea, sotatappeluita v. 1808. — *Olkijoki*, Saloisissa, sovinnonteko v. 1808. — *Hailuoto*, suuri saari meressä.

Länsipohjanmaalla: **Tornio**, lähellä Tornion joen suuta, kaupittelee lohia ja Lapin tavaroita. 1,000 asuk.

Aavasaksa, vuori Tornion joen varrella lähellä napapiiriä; siellä käyvät Juhannuksen aikana ne, jotka tahtovat nähdä aurinkoa sydän-yöllä.

